
Анализа на позитивни
практики за правно
признавање на родот

Наташа Бошкова
Игор Раиден
2017

Содржина

1. Вовед	6
2. Правен и политички контекст во Република Македонија	8
3. Меѓународни трендови за правно признавање на родот	11
4. Позитивни примери за правно регулирање на родот	16
4.1. Данска	16
4.1.1. Развој на законската рамка за заштита на правата на трансродовите луѓе	17
4.1.2. Предложени модели за креирање нацрт-закон	18
4.1.3. Реакции по усвојувањето на законот	19
4.2. Малта	20
4.2.1. Политичкиот контекст во кој е донесен законот	21
4.2.2. Унапредување на правата на транс луѓето	23
4.2.3. Постапка за правно признавање на родот	24
4.2.4. Правни последици од правното признавање на родот	25
4.2.5. Кој може да се стекне со правно признавање на родот	25
4.2.6. Право на правно признавање на родот на малолетниците	26
4.2.7. Право на правно признавање на родот на затворениците	27
4.2.8. Заштита на правата на интерсексуалците	28
4.2.9. Здравствени услуги	28
4.2.10. Заштита од дискриминација врз основа на родовиот идентитет	29
4.3. Ирска	30
4.3.1. Развојот на законодавството за заштита на транс луѓето	31

4.3.2. Парламентарни дебати за предлог-законот	34
4.3.3. Закон за правно признавање на родот (2015)	34
4.3.4. Постапка за правно признавање на родот	35
4.3.5. Кој има право на правно признавање на родот	36
4.3.6. Право на правно признавање на родот кај малолетниците	37
4.3.7. Правни последици од правното признавање на родот	37
5. Заклучок	39
6. Препораки за усвојување на законска рамка за правно признавање на ро	41

1. Вовед

Родовиот идентитет е најфундаменталниот аспект на приватниот живот на поединецот. Правното признавање на родот е процес во кој поединецот може да ја промени ознаката за пол во матичната евиденција и на тој начин државата да го признае неговиот вистински род. Правото на транс луѓето да добијат документи што ќе го рефлектираат нивниот родов идентитет е клучно за тие да можат да функционираат соодветно во општеството и да бидат заштитени од низа повреди на човековите права, вклучувајќи ја дискриминацијата при вработувањето, физичките и вербалните напади, како и ограничувањето во склучувањето брак и пристапот до добра и услуги.

Во Европа и светот постојат различни модели на регулирање на постапката за промена на документите на транс луѓето, кои најчесто се компликувани и бараат исполнување услови што задираат длабоко во фундаменталните права. Во Европа 37 земји имаат законски одредби со кои се регулира правното признавање на родот, 35 од нив предвидуваат дијагностицирање на ментално нарушување, додека 23 земји бараат да се изврши стерилизација пред да се одобри признавањето на промената во документите за лична идентификација.¹

Националното законодавство во Република Македонија не го споменува родовиот идентитет ниту во една одредба, оставајќи ги транс луѓето во несигурна положба за нивниот правен статус и без доволна правна заштита од специфичните форми на дискриминација и злоупотреби. Според информациите на релевантните европски организации за правата на ЛГБТ-луѓето, Македонија е една од десетте земји во Советот на Европа во која правното признавање на родот не е достапно (покрај Албанија, Андора, Ерменија, Кипар, Грузија, Лихтенштајн, Монако, Сан Марино и Србија).²

Недостигот на јасна правна рамка за правно признавање на родот ги остава транс луѓето во лимбо-состојба, во која не постои усогласеност на родовиот идентитет, родовото изразување, физичкиот изглед и податоците во документите за лична идентификација. Поради ова, неопходно е да се отпочне со процес за подготовка на текст на закон кој ќе го регулира прашањето и ќе им се овозможи на транс луѓето да го остварат своето право на промена на полот во матичната евиденција во брза, ефикасна и транспарентна постапка.

Целта на оваа анализа е да обезбеди информации за развојот на меѓународните стандарди за заштита на правата на транс луѓето и нивното влијание врз националните законодавства.

1 Transgender Europe. Legal Gender Recognition in Europe Toolkit, 2016 достапен тука: http://tgeu.org/toolkit_legal_gender_recognition_in_europe/.

2 Trans Rights Europe Index, 2015 достапен тука: <http://tgeu.org/trans-rights-europe-map-2015/>.

Посебен фокус во рамките на анализата се става врз законите на Данска (2014),³ Малта (2015)⁴ и Ирска (2015),⁵ кои во моментот се позитивен пример на добро регулирано правно признавање на родот на транс луѓето, преку целосно почитување на нивните права.

Ситуацијата во сите три земји е сосема поинаква. Од различните почетни точки до сосема различно поставените правни системи, анализата патува низ процес на општествена трансформација и трансформација на свеста, во единствената прифатлива насока – почитување на оваа група луѓе како ништо помалку од еднакви сограѓани, чиј идентитет се почитува пред законот, како и кај сите други лица. Зачудувачки е што можеме да видиме дека, на пример, Малта, од идеолошка поставеност слична на онаа што ја имаме денеска во Македонија, во смисла на условите што се бараат за промена на документите (со исклучок на тоа што во Македонија тие услови не се содржани во ниту еден закон), се трансформира во земја што е светски лидер во почитувањето на човековите права на транс луѓето, поддржувач на еднаквоста и афирматор на телесниот и на личниот интегритет на транс луѓето како еднакви граѓани, чиј идентитет е признат и се почитува.

Покрај анализата на текстот на законите, анализата содржи и информации за историскиот развој на овие закони и заложбите на засегнатите страни во нивната подготовка и донесување. Крајната цел е преку анализата на активностите околу донесувањето на законот во одделната држава да се идентификуваат стратегии за застапување што ќе се применат во нашиот контекст и така ќе се влијае на усвојувањето закон кој е базиран на човековите права.

За подготовка на анализата применети се следниве методолошки алатки: десктоп-анализа на достапните информации; интервјуа со активисти и здруженија од наведените земји и анализа на добиените податоци; и подготовка на финален документ. Десктоп-истражувањето ги анализира постојните закони со кои се регулира правното признавање на родот и секундарни податоци што постојат во извештаите објавени од различни институции и граѓански организации, анализи и мониторинг на спроведувањето на овие закони во Данска, Малта и во Ирска. Со цел сеопфатна анализа на ефикасноста на законодавството, во текот на анализата беа спроведени интервјуа со претставници на здруженија и активисти што биле вклучени во процесот на донесување на законите, а кои даваат осврт на нивната имплементација. Интерпретативната анализа на добиените податоци е од особена важност, со оглед на тоа што ја создава базата на информации што е неопходна за финалната анализа и заклучоци. Од анализата произлезени се препораки што ќе послужат како основа за развојот на документот за застапување за донесување закон за правно признавање на родот, но и за подготовка на самиот закон во Република Македонија.

3 Барање за измена на Законот за граѓанска регистрација во Данска. Достапен тука: http://tgeu.org/Denmark_amendments_to_Civil_Registry_Act

4 Закон за родовиот идентитет, родовото изразување и половите карактеристики, 2015 на Малта. The Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act 2015, достапен тука: <http://tgeu.org/gender-identity-gender-expression-sex-characteristics-act-malta-2015/>.

5 Закон за родовиот идентитет на Ирска. The Gender Recognition Bill was adopted on 22 July 2015, достапен тука: <http://www.teni.ie/news-post.aspx?contentid=1409>.

2. Правен и политички контекст во Република Македонија

Како што е наведено во воведот, Македонија е една од малкуте земји членки на Советот на Европа која ја нема регулирано постапката за правно признавање на родот. Сепак, постојат закони што транс луѓето можат да ги користат за делумно усогласување на податоците во матичната евиденција со својот родов идентитет. Според Законот за личното име (1995),⁶ транс луѓето може да го променат името и презимето доколку ги исполнуваат условите што важат за сите и не го засегаат родовиот идентитет. Така, Министерството за внатрешни работи е должно да ја одобри промената на името и на презимето доколку против лицето што бара промена не се води кривична постапка за кривично дело кое се гони по службена должност или ако лицето не е осудено за такво кривично дело, додека казната не е извршена или додека траат правните последици на осудата, како и доколку лицето не ги регулирало имотноправните и други законски обврски од брачниот однос и од односот на родители и деца кон лица што живеат во Република Македонија.

Законот за единствен матичен број на граѓанинот (1992) предвидува дека секој жител на Македонија е носител на единствен број (единствен матичен број на граѓанинот), кој е негова/нејзина лична ознака, која во себе содржи повеќе податоци, вклучувајќи го и податокот за полот.⁷ Не постои јасна постапка за промена на единствениот матичен број, дури и во случај кога е спроведена операција за промена на полот.

Според Законот за личните карти, личната карта, покрај другите податоци, содржи и информација за името, ознаката за полот и единствен матичен број, кој во себе, исто така, го содржи податокот за полот.⁸ Со членот 8 од овој закон дозволено е издавање нова лична карта со променети податоци само доколку е променето името или адресата на живеење на лицето што ја поседува. Не постои јасна процедура за промена на ознаката за пол или матичниот број во личната карта. Според Законот за патната исправа, пасошот, покрај другите податоци, содржи ознака за полот, како и матичниот број на граѓанинот, кој содржи податок за полот на

6 Службен весник на Република Македонија бр. 8/1995; 66/2007; 103/2008; 51/2011; 154/2015 и 55/2016. Закон за личното име.

7 Службен весник на Република Македонија бр. 137/2013 и 55/2016. Закон за матичен број.

8 Службен весник на Република Македонија бр. 8/1995; 38/2002; 16/2004; 12/2005; 19/2007; 10/2010; 51/2011; 13/2012; 166/2012; 154/2015 и 55/2016. Закон за личните карти.

имателот на патната исправа.⁹ Нова патна исправа ќе се издаде во случај на промена на името и презимето, датумот на раѓање, полот или матичниот број. Сепак, од одредбите на законот не е јасно на кој начин може да се промени ознаката за полот и матичниот број.

Законот за матичната евиденција¹⁰ го регулира запишувањето на податоците, водењето на матичните книги, како и промената, односно исправката на податоците запишани во матичните книги. Раѓањето на дете се запишува во матичната книга на родените во рок од 30 дена од денот на раѓањето. Матичната книга на родени содржи име и презиме; пол; час, ден, месец, година на раѓање; државјанство и матичен број. Управата за водење на матичните книги поведува постапка за донесување решение за исправка на податоците во матичните книги, доколку е потребно да се тоа да се направи. Кон барањето за исправка потребно е да се достават докази и податоци (потврди, уверенија и сл.) од евиденцијата на странските држави, кои се однесуваат на граѓанскиот статус на лицето, а се потребни во текот на постапката, медицински потврди и ДНК-отпечатоци, како и други докази и податоци што не постојат во службената евиденција на јавните органи во Република Македонија. И во овој закон не постои јасна постапка за промена на ознаката за полот и на единствениот матичен број, дури и во случај кога е спроведена операција за промена на полот.

Во услови на ваква законска рамка, само едно лице успеа да изврши целосна промена на податоците што го одразуваат неговиот родов идентитет во матичната евиденција. Практиката покажува дека транс луѓето не наидуваат на поголеми пречки во промената на името и презимето, па дури и Министерството за внатрешни работи во образложението на одлуката наведува дека промената на името е направена заради усогласување на родовиот идентитет на подносителот на барањето. Проблемот настанува кога транс луѓето бараат промена на ознаката за пол во матичната евиденција. Како резултат на правната недореченост во постојните закони, во пет различни случаи, водени во ист период, Управата за водење на матичната евиденција донела различни одлуки, во кои различно го применила Законот за матичната евиденција. Така, во еден случај Управата за водење на матичните книги дозволила промена на ознаката за пол, а во друг случај, во кој транс лице е во идентична положба како и она на кое му е одобрено, е одбиено со образложение дека не приложил медицинска документација со која потврдува дека е извршена медицинска промена на полот. Во други два случаи, кога транс луѓе извршиле медицинска промена на полот, не им е дозволена промена на ознаката за пол, со образложение дека управата не е надлежна да постапува во вакви случаи, односно дека во Република Македонија не постои закон врз основа на кој може да се одобри промената. Со ваквото (не)постапување на надлежната институција се создава правна несигурност кај транс луѓето и се повредува принципот на владеење на правото, со што дополнително се влијае на повредата на нивните права.

Наметнувањето критериум за спроведување на медицинска промена на полот како услов за одобрување на промената на ознаката за пол е спротивно на правото на физички и телесен

9 Службен весник на Република Македонија бр. 67/1992; 20/2003; 46/2004; 19/2007; 84/2008; 51/2011; 135/2011; 106/2014; 154/2015 и 55/2016. Закон за патните исправи.

10 Службен весник на Република Македонија бр. 8/1995; 38/2002; 66/2007; 98/2008; 67/2009; 131/2013; 43/2014; 148/2015 и 27/2016.

интегритет на транс луѓето. Имено, присилувањето на стерилизацијата на транс луѓето за да се стекнат со право на правно признавање на родот, според Специјалниот известувач за правото на заштита од тортура, друго сурово и нехумано или деградирачко постапување или казнување, предизвикува неоправдано страдање кај транс луѓето, кое го достигнува нивото на нехумано постапување.¹¹

Од друга страна, транс луѓето честопати не се во можност да извршат медицинска промена на полот поради финансиски или други причини. Во Република Македонија медицинските услуги за промена на полот (вклучувајќи, дијагностика, пропишување хормонска терапија, операција за медицинска промена на полот итн.) не се достапни, па транс луѓето што сакаат да добијат некоја од овие услуги се присилени да одат во странство.¹² Правниот вакуум опишан погоре придонесува да се донесуваат произволни одлуки со кои се оставаат транс луѓето во лимбо-состојба на неодредено време. Најмногу страдаат оние што веќе започнале со медицинската промена, а сè уште поседуваат документи за лична идентификација што не го одразуваат нивниот актуелен изглед, родов идентитет и родово изразување. Како резултат на ова, транс луѓето се изложени на насилство, вознемирување и дискриминација во пристапот до добра и услуги и други повреди на правата, кои се доволна причина државата да отпочне процес на усвојување законска рамка со која ќе се спречат ваквите повреди.

---

11 Извештај на Специјалниот известувач за тортура и друго сурово, нехумано и деградирачко постапување и казнување, Хуан Е. Мендес, 1 февруари 2013, A/HRC/22/53, §88.

12 The Danish Institute for Human Rights, Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity Sociological Report: "the former Yugoslav Republic of Macedonia", 2011, p. 13, достапен на: http://www.coe.int/t/commissioner/activities/Themes/LGBT/nationalreports_en.asp.

3. Меѓународни трендови за правно признавање на родот

На меѓународно ниво постои јасен тренд кон поедноставување на постапката за правно признавање на родот преку напуштање на практиката на наметнување медицински интервенции како критериум, и почитување на автономијата и правото на самоопределување на транс луѓето. Комитетот на Економски, социјални и културни права,¹³ Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените,¹⁴ Специјалниот известувач за тортура при ООН¹⁵ и други агенции при Организацијата на обединетите нации,¹⁶ во различни документи обвинуваат дека присилниот медицински третман во контекст на правно признавање на родот претставува повреда на правото на заштита од тортура, нехумано и деградирачко постапување, правото на приватен живот, правото на физички интегритет, репродуктивните права и правото на здравје. Медицинските професионалци, вклучувајќи го светското професионално здружение за здравје на трансродовите луѓе (WPATH)¹⁷ и Светската здравствена асоцијација (WMA)¹⁸ ги отфрлаат ставовите дека е потребно да се изврши операција на гениталиите со цел да се промени ознаката со која се дефинира полот.

Во 2007 година група меѓународни експерти за човекови права направија нацрт и финална верзија на Принципите Јогјакарта за примена на правото поврзано со човековите права во

13 Комитет за Економски, социјални и културни права, Заклучни согледувања за вториот периодичен извештај на Литванија, 24 јуни 2014: „Комитетот ги охрабрува државите членки да преземат ефикасни мерки за да обезбедат лезбејките, геј, бисексуалците и трансродовите луѓе да можат да ги уживаат своите економски, социјални и културни права без дискриминација, вклучувајќи и пристап до здравствена заштита, вработување и образование и правно признавање на родот, кое не зависи од тоа дали извршиле или не извршиле операција за промена на полот.”

14 Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената, Заклучни согледувања за Холандија, 5 февруари 2010, CEDAW/C/NLD/CO/5, § 46-47; Заклучни согледувања за седмиот периодичен извештај на Белгија, 7 ноември 2014, at §44-45.

15 Извештај на Специјалниот известувач за тортура и друго сурово, нехумано и деградирачко постапување и казнување, Хуан Е. Мендес, 1 февруари 2013, A/HRC/22/53, §88; Специјалниот известувач ја вбројува стерилизацијата на трансродовите луѓе како форма на здравствена заштита што предизвикува страдање без оправдана причина, што претставува нехумано или деградирачко постапување и ги повикува земјите членки „да ги укинат законите со кои се дозволува наметнување на неповратен третман, вклучувајќи... принудна стерилизација... кога е наметната или спроведена без слободна и информирана согласност на засегнатото лице.”

16 OHCHR, UN Women, UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, WHO. Eliminating forced, coercive and otherwise involuntary sterilization – An interagency statement, 2014, available here: http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/201405_sterilization_en.pdf, Оваа публикација ги опфаќа и транс луѓето, кои, меѓу другите маргинализирани групи, историски се жртви на слични практики

17 Види WPATH Statement on Legal Recognition of Gender Identity, 19 January 2015, достапна тука: <http://bit.ly/2nXBILB>.

18 WMA Statement on transgender people, October 2015, достапна тука: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/t13/>.

однос на сексуалната ориентација и родовиот идентитет,¹⁹ чија цел е да ги информира државите и да им помогне во напорите да ги поддржат човековите права на транс луѓето. Принципите не создаваат, ниту измислуваат нови права во споредба со оние што се веќе воспоставени во меѓународното право, но ги толкуваат на начин кој ги вклучува транс луѓето во рамките на тие права и нивната заштита. Објавувањето на Принципите има силен ефект врз јазикот што го користат ОН, ЕУ и повеќе држави, како и врз нивните напори за одбрана на правата на транс луѓето.²⁰

Комитетот на министри на Советот на Европа потенцира дека „претходните барања, вклучувајќи ја и промената на физичката природа за правно признавање на медицинската промена, треба да биде редовно ревидирана, со цел да се отстранат барањата со кои се малтретираат [транс луѓето]“²¹. Парламентарното собрание на Советот на Европа ги повика земјите членки да усвојат процедури за правно признавање на родот „засновани на самоопределување“, преку „укинување на стерилизацијата и други задолжителни медицински третмани, вклучувајќи дијагноза на менталното здравје, како неопходен правен критериум за да се признае родовиот идентитет на поединецот во законите со кои се регулира постапката за промена на името и ознаката за полот“²². Слично, Комесарот за човекови права ги повика земјите членки „да ја укинат стерилизацијата и другите задолжителни медицински третмани како неопходен услов за правно признавање на родовиот идентитет во законите со кои се регулира постапката за промена на името и полот.“²³

Трендот на поедноставување на постапката за правно признавање на родот е видлив и на национално ниво кај одредени држави во кои се напушта практиката на задолжителна стерилизација и/или други медицински предуслови. Ирска, Данска, Малта и Норвешка веќе презедоа чекори во овој правец. Во некои земји потребата од реформирање е веќе позната (на пример, во Велика Британија). Останува да се надеваме дека во другиот дел од Европа (вклучително и Германија) реформите во однос на горенаведените регулативи ќе се случат наскоро.²⁴

Во фокусот на оваа анализа се законите усвоени во Малта, Данска и во Ирска (2015),²⁵ како добар модел, кој е целосно заснован на правото на самоопределување на транс луѓето, без наметнување обврска за дијагностицирање или друга медицинска интервенција. Законите

19 <http://www.yogyakartaprinciples.org/principles-en/>

20 Види: Professor Sanders Douglas, International: The Role of the Yogyakarta Principles (8th April 2008), available at <http://www.ighrc.org/cgi-bin/iowa/article/takeaction/partners/22.html>, accessed 1st October 2010, and Fisher John and O'Flaherty Michael, Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law: Contextualising the Yogyakarta Principles, Human Rights Law Review, Volume 8/2 (2008), достапна на: http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm, accessed 1st October 2010.

21 Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, §20.

22 Resolution 2048 (2015), Discrimination against transgender people in Europe, §6.2.

23 Human Rights and Gender Identity, Issue Paper by Thomas Hammarberg, Council of Europe Commissioner for Human Rights, 2009, Recommendation §44.

24 Делот „Ситуацијата во Европа“ содржи преведени делови од Pathologization through Law: Compulsory Assessments in Procedures for Changing Personal Status, Anne Degner, Miriam Nomanni, јануари 2017.

25 Закон за родовиот идентитет на Ирска. The Gender Recognition Bill was adopted on 22 July 2015, see <http://www.teni.ie/news-post.aspx?contentid=1409>.

што се усвоени во Холандија (2014),²⁶ Шведска (2013),²⁷ Хрватска (2012)²⁸ и во Португалија (2011)²⁹ не бараат воведување хормонска терапија, операција или стерилизација, иако сè уште постои барање за одредена медицинска потврда како услов за одобрување на правното признавање на родот. Врховните судови во Германија,³⁰ Австрија,³¹ Шведска,³² Украина³³ и Италија³⁴ донесоа одлуки кои значат пресвртница за правата на транс луѓето во овие земји, бидејќи ги забранија задолжителните оперативни интервенции како услов за правно признавање на родот. Во таа смисла е и неодамнешната пресуда на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) против Турција (Y.Y. v. Turkey), во која Судот го призна трендот на европскиот континент со кој се укинува барањето за неплодност како услов за правно признавање на родот.³⁵

Пред да преминеме на анализа на конкретните модели на регулирање на правното признавање на родот, неопходно е да направиме краток осврт на развојот на правната практика на ЕСЧП поврзана со правата на транс луѓето, која изврши огромно влијание врз националните законодавства во земјите членки на Советот на Европа.

Европската конвенција за човекови права и слободи (ЕКЧП) во членот 14 не го содржи експлицитно родовиот идентитет како основа за заштита од дискриминација, но со пресудата против Грузија од 2015 година ЕСЧП утврди дека родовиот идентитет претставува таква основа.³⁶ Особено во *Hämäläinen v Finland*, издвоеното мислење на неколку судии го потенцира фактот дека домашното законодавство ги дискриминира транс луѓето, кои се присилени да се разведат или да бараат согласност од сопругникот пред да им биде дозволено правното признавање на родот.³⁷ Во случајот *Van Kück*, ЕСЧП утврдува дека „родовиот идентитет е еден од најинтимните делови од приватниот живот на индивидуата.“³⁸ Во таа смисла, „правото на родов идентитет и личен развој“ претставува „основен аспект на правото на почитување на

26 Види: Human Rights Watch, Europe: Progress for Transgender Rights, 24 June 2014, <https://www.hrw.org/news/2014/06/24/europe-progress-transgender-rights>.

27 Види: Закон (1972:119) што се однесува на правното признавање на родот во некои случаи, <http://tgeu.org/sweden-gender-recognition-act-reformed-2012/> (in English).

28 Закон за државен матичар, 2013, член 9a: <http://www.zakon.hr/z/603/Zakon-o-drzavnim-maticama>.

29 Види Закон бр. 7/2011 од 15 март 2010 г., на: <http://tgeu.org/portugal-gender-identity-law/> (на англиски).

30 Федерален уставен суд на Германија, 1 BvR 3295/07, 11 јануари 2011 г., достапна на: <http://tgeu.org/german-federal-court-verdict-on-forced-sterilisation-2011/>.

31 Verwaltungsgerichtshof [Виш административен суд], 2008/17/0054, 27 февруари 2009 г.

32 Административен жалбен суд во Стокхолм, пресуда 2012-12-19, случај бр.1968-12, достапна на: <http://tgeu.org/administrative-court-of-appeal-in-stockholm-on-sterilisation-requirement-in-gender-recognition-legislation-19-dec-2012/> (на англиски).

33 Административен суд во Киев, 21 јули 2015 г., достапна на: <http://tgeu.org/administrative-district-court-of-kyiv-rules-against-forced-surgery-requirement/>.

34 Врховен суд, граѓански оддел, бр. 15138, 20 јули 2015 г.

35 Y.Y. v. Turkey, no. 14793/08, §110-111, ЕСЧП 2015; исто така, издвоено мислење на судиите Келер и Спано.

36 *Identoba and Others v. Georgia*, no. 73235/12, § 96, 12 мај 2015, ЕСЧП.

37 *Hämäläinen v. Finland* [GC], no. 37359/09, ЕСЧП 2014, издвоено мислење на судиите Сајо, Келер и Леменс, §17-20.

38 *Van Kück v. Germany*, no. 35968/97, §56, ЕСЧП 2003-VII.

приватниот живот”.³⁹ Слободата на индивидуата да се идентификува себеси како жена или како маж „е една од основите на самоопределувањето”.⁴⁰

ЕСЧП во повеќе пресуди ги има испитувано наводите на транссексуалците во врска со уживањето на нивното право на приватен живот. Пионерска пресуда, која изврши пресврт во контекст на унапредувањето на правата на транс луѓето во Европа, е *Christine Goodwin v United Kingdom*, во која ЕСЧП утврди повреда на правото на приватен живот поради пропуст на државата да усвои неопходни законски мерки што ќе обезбедат правно признавање на родот на транс луѓето кои извршиле операција за промена на полот.

Независно од структурата на правниот систем преку која една земја ќе се одлучи да го регулира прашањето, потребно е законската рамка да биде кохерентна и да не произведува произволност и несигурност. Во *L. v. Lithuania* ЕСЧП одлучи дека државите се одговорни за недостатоците во домашната правна рамка која го регулира пристапот до правното признавање на родот. Постои повреда на правото на приватен живот кога државата (во случајов Литванија) пропушта да усвои закон што ќе го олесни пристапот до правното признавање на родот. Според оваа пресуда, не е доволно државите да донесат закон, туку тие имаат позитивна обврска да донесат сеопфатна законска рамка која ќе овозможи медицинска промена на полот и промена на граѓанскиот статус на транс луѓето што го промениле полот.

Пресудата *Goodwin v. United Kingdom* од 2002 година ги дефинира минималните стандарди за заштита што им се достапни на транс луѓето кои бараат правно признавање на родот во Европа. Државите го задржуваат правото да проценат на кој начин ќе го регулираат прашањето на правното признавање на родот.⁴¹ Со оглед на временскиот период кога е донесена оваа одлука, таа е ограничувачка за голем дел од транс луѓето што не сакаат или не можат да извршат медицинска промена на полот, а сепак, имаат потреба од правно признавање на родовиот идентитет во матичната евиденција. Во пресудата *Y.Y. v. Turkey*, ЕСЧП за првпат го испитува критериумот што го применила државата во постапката за регулирање на правното признавање, а тоа е наметнувањето на стерилизација како услов за правно признавање. Имено, ЕСЧП смета дека наметнувањето на обврската за операција за промена на полот може да има легитимна цел, на пример, заштита на правото на здравје, но наметнување на обврската за стерилизација како услов за одобрување на правното признавање на родот го повредува правото на приватен живот.

ЕСЧП одлучувал и за прашања што го отежнуваат процесот на правно признавање на родот, а произлегуваат како резултат на наметната обврска за претходно спроведување медицински третман. Во веќе споменатата пресуда, *Van Kück v. Germany*, Судот утврдил дека товарот на транс лицето да ја докажува медицинската неопходност за операција на гениталиите во судска постапка за одобрување на здравствено осигурување за покривање на трошоците за операцијата е неоправдана и го повредува правото на приватен живот. Понатаму, во случајот *Schlumpf v. Switzerland* ЕСЧП утврдил дека нефлексибилниот период на чекање пред да се изврши операцијата (во случајот – две години) е неоправдан и го повредува правото на приватен живот, посебно во случаите кога е дијагнозата неоспорна и јасна.

39 *Idem*, §75.

40 *Idem*, §73.

41 *Christine Goodwin v. the United Kingdom [GC]*, no. 28957/95, ЕСЧП 2002-VI, §93.

На меѓународно ниво, во 2012 година Аргентина беше првата земја во светот која законски го призна правото на заштита на индивидуалното право на родов идентитет. Имено, претходната обврска на транс луѓето да исполнат одредени критериуми за правно признавање на родот се менува во обврска на државата да го штити родовиот идентитет на индивидуите. Врз основа на ова, законот во Аргентина секому му го гарантира правото да може да го промени името и ознаката за пол во едноставна постапка. По Аргентина и неколку европски земји направија значаен исчекор во подобрувањето на законската рамка, со која се обезбедува лесен пристап до правно признавање на родот, а дел од овие закони се детално анализирани подолу.

4. Позитивни примери за правно регулирање на родот

4.1. Данска

Данска е еден од лидерите во унапредувањето на правата на трансродовите луѓе во Европа. На 1 септември 2014 година Данска усвои измена на Законот за системот за граѓанска регистрација,⁴² со кој стана првата земја во Европа што овозможила правно признавање на промената на полот врз основа на самоопределување на поединецот.

Законот ги укинува сите барања за медицинска интервенција. Дијагнозата „растројство на половиот идентитет“⁴³, исто така позната како „дисфорија поради полот“⁴⁴, е целосно отстранета од условите за промена на ознаката за пол во документите, што во суштина значи демедикализација на оваа правна постапка, а кое самото по себе има голема важност и означува респект кон телесниот и личниот интегритет на транс луѓето. Другите услови, како што се присилната стерилизација, хормонскиот третман или, пак, присилниот развод, исто така се отстранети, а воведена е едноставна административна постапка, која овозможува промена на ознаката за пол во матичната евиденција. Врз основа на промената, транс луѓето добиваат документи за лична идентификација – пасош, возачка дозвола и извод од матичната книга на родените во согласност со новиот пол.

Законот за системот за граѓанска регистрација е дополнет со три члена, кои накратко ја регулираат постапката за промена на ознаката за пол. Постапката започнува со поднесување барање во кое е содржана изјава на транс лицето дека барањето е поднесено поради чувство за припадност на спротивниот пол. По истекот на шест месеци од денот на поднесувањето на барањето, транс лицето има обврска повторно да го обнови писменото барање, со што ќе ја потврди својата намера да живее во спротивниот пол. Единствен услов за започнување на постапката е лицето што ја бара промената да има наполнето 18 години.

По завршувањето на постапката Министерството за економија и домаќинство издава нов матичен број, кој го рефлектира променетиот пол на лицето. Навидум, постапката е едноставна, но условите со кои се ограничува возраста на подносителот, како и шестмесечниот период на чекање, по кој лицето го потврдува своето поднесено барање, се предмет на сè уште актуелни

42 http://tgeu.org/sites/default/files/Denmark_Civil_Registry_law.pdf.

43 Gender identity disorder, Меѓународна класификација на болести.

44 Gender dysphoria, во некои текстови на македонски јазик наведена како „родова дисфорија“.

реакции од повеќе значајни меѓународни институции и неколку години од усвојувањето на измената на Законот, со аргументи што се однесуваат на основните човекови права и кои треба внимателно да се разгледаат за да може легислативата да добие уште подобра форма.

4.1.1. Развој на законската рамка за заштита на правата на трансродовите луѓе

Патот по кој Данска стигнала до ова ниво на предводништво покажува дека со доволно политичка волја и желба за дебатирање по прашањата што ги засегаат граѓаните може да се стигне до легислатива која навистина ги почитува човековите права.

Општо гледано, во однос на законите што се однесуваат на правата на ЛГБТИ луѓето, со можноста за регистрирани партнерства од 1989 година Данска стана првата земја што правно ги признала истополовите врски. Десет години подоцна, исто така е првата што ги призна истополовите родители. По една мртва декада во законските процеси, повторно се врати во колосек и во 2012 година беа изгласани истополовите бракови. Во 2013 година широк спектар ЛГБТИ семејства беа опфатени со Законот за деца, со што се отстрани инфериорното решение за посвојување од страна на вториот родител. Можеме да видиме дека Данска има историјат на афирмативни практики во однос на легислативата, воведувањето еднаквост и почитувањето на човековите права.

Што се однесува конкретно до транс луѓето, најзначајниот дел од приказната за правното признавање на родот започнува во 2011 година со изборот на левоориентирана влада во Данска. Тоа е периодот во кој, во рамките на владините програми, за првпат се зборува за основање Сектор за ЛГБТ-луѓе во рамките на Владата, што подоцна и се реализира. Главните функции на овој сектор се работа на тема родово неутрални бракови, борба против злосторства од омраза и нови правила за третман за потврдување на родот,⁴⁵ како и промена на ознаката за полот во документите.

Од комуникацијата со членови на ЛГБТ Данска, организација што, инаку, има специјален консултативен статус со Економскиот и социјален совет на Обединетите нации, дознаваме дека делови од законските одредби што ги засегаат транс луѓето во периодот пред основањето на Секторот, за кои нема многу информации, датираат од почетокот на 30-тите години на минатиот век. Тоа кажува две нешта: дека постоело одредено ниво на прогресивност и во тој период, но и дека, истовремено, поминало премногу време до донесување на нов закон кој ги почитува човековите права на транс луѓето, а во меѓувреме, тие биле присилени да минуваат низ секојдневни тешкотии, без нивното право на идентитет и без негово признавање пред законот на исто ниво со другите граѓани, како и со скратена можност да ги променат своите документи со цел да функционираат нормално во секојдневниот живот. Законските услови за промена на ознаката за пол во документите претходно биле: задолжителна кастрација, дијагноза од сексолошка клиника, возраст од најмалку 21 година.

45 Се мисли на медицински третман во процесот општо познат како „промена на полот“. Го користиме терминот „потврдување за родот“, бидејќи не стигматизира и е афирмативен кон идентитетот на транс луѓето.

Во 2013 година формирана е работна група за промена на ознаката за пол во документите, составена од службеници од повеќе различни министерства. Работната група во текот на работата ги ислуша ставовите на невладините организации, меѓу кои и организацијата што работи со правата на ЛГБТ-луѓето во Данска, наречена ЛГБТ Данска.⁴⁶ Оваа организација го примени традиционалниот модел на лобирање во министерствата, при што членовите на организацијата беа во блиска соработка со службениците во министерствата и со самите политичари.

Со цел да се усвои најдобрата можна верзија на законот, луѓето од ЛГБТ Данска беа трпеливи и свесни дека едукацијата и разбирањето на темата имаат клучна улога. Во некои државни сектори постоеше одредена воздржаност кон темата. Знаеја дека мораат да остават доволно време за вработените во тие сектори да постигнат соодветно ниво на разбирање на проблематиката во таа област, при што се трудеа да им овозможат точни и навремени информации.⁴⁷

4.1.2. Предложени модели за креирање нацрт-закон

Во 2014 година Групата го објави Извештајот од својата работа, кој во суштина нудеше повеќе различни алтернативи од кои понатаму би можело да се создаде нацрт-закон. Секако, луѓето од ЛГБТ Данска се надеваа дека ќе ја добијат најлибералната верзија. Од својата комуникација со институциите знаеја дека по обраќањето на министерот ќе мора да се соочат со воздржаноста и двоумењето во рамките на политичкиот систем.

Предложените модели од страна на Работната група беа:

1. **Модел на себедекларирање:** Со овој модел лицето што чувствува дека му припаѓа на спротивниот пол може да го промени полот во документацијата. Меѓутоа, по поднесувањето на барањето за промената постои шестмесечен период на чекање и размислување, по кој лицето би го обновило своето барање и промената би била извршена.
2. **Модел на евалуација:** Овој модел наложува психијатриска евалуација, која би била потребна за промената на полот во документите.
3. **Модел на дијагностицирање:** Потребна е дијагноза од сексолошка клиника за да се промени ознаката за полот во личната документација.
4. **Модел на третман:** Според овој модел, за да се промени ознаката за пол во документите, потребни се дијагноза и хормонски третман во период од една година.

Врз основа на извештајот на работната група и предложените модели за регулирање на правното признавање на родот, министерот донесе одлука да го предложи моделот на себедекларирање. Подоцна истата година, по Извештајот на Работната група, составен е предлог-закон и тој е усвоен (59 гласа за, 52 против, 68 пратеници отсутни).

⁴⁶ <http://lgbt.dk/english-2/>

⁴⁷ Разговор со Сорен Лаурсен, ЛГБТ Данска.

4.1.3. Реакции по усвојувањето на законот

Здруженијата на граѓани (ЛГБТ Данска) се задоволни што е донесен либерален закон со кој се почитува личната одлука на транс луѓето. Сепак, тие имаат неколку забелешки за кои сметаат дека можат да се подобрат: 1) Елиминирање на периодот на чекање од шест месеци пред да биде одобрена промената; 2) Овозможување на правно признавање на родот и за малолетните луѓе.

Правното признавање на родот вклучува и промена на матичниот број, а во услови на целосно дигитализиран систем како тој во Данска, во практиката се идентификувани одредени проблеми. Така, на пример, со промената на матичниот број потребно е да се ажурираат системите за возачка дозвола, податоците во банка, катастарските досиеја и други бази на податоци на граѓаните. Ненавременото усогласување на податоците во овие бази на податоци предизвикуваат практични проблеми, па во моментот промената на матичниот број значи промена на сопствеништвото на имотот евидентиран во Катастарот. Понатаму, документиран е случај на транс лице што било казнето за возење без возачка дозвола, затоа што неговиот матичен број не се појавувал во системот.⁴⁸ Ова се технички проблеми, но тие секако влијаат на животите на транс луѓето. Сепак, тие се свесни дека е тоа очекуван проблем, кој ќе се реши со текот на времето.

Сепак, процесот не застанува тука, и во ова се гледа, всушност, прогресивноста на ова општество, при што во центарот се човековите права. Тоа е јасен показател дека и другите држави треба да се огледаат на Данска, што се однесува на признавањето на родот на транс луѓето, преку процедурата за промена на ознаката за пол во личната документација.

Во 2016 година ЛГБТ Данска го искористи Универзалниот периодичен преглед⁴⁹ за да упати неколку препораки во однос на законодавството на адреса на државата. Опишувајќи ја заднината и споменувајќи ги двата услови што ги наложува законот, ЛГБТ Данска вели дека не е во најдобар интерес на детето да се ограничи неговиот пристап до постапката за признавање на родот. Организацијата вели дека треба да се има предвид дека промената на полот во документите е сосема реверзибилна, затоа што се работи само за административна регистрација на промената. Дури и доколку малолетното лице се премисли,⁵⁰ податоците можат да бидат повторно променети.

Притоа, тие наведуваат неколку држави како примери.⁵¹

48 Responsiveness and agility in law making, Soren Laursen, текст напишан за проектот Rights on the move на Alexander Schuster. Во моментот на пишување на Анализата, текстот е сè уште необјавен. Тој беше посочен при нашата комуникација со Сорен Лаурсен.

49 Англиски: Universal Periodic Review, документот е достапен на: <https://panbloggen.files.wordpress.com/2016/02/20160113-upr-dk-brief.pdf>

50 Постојат студии во кои заклучоците велат дека дел од адолесцентите што размислуваат за „промена на полот“ подоцна, кога ќе станат возрасни, се премислуваат и не ја започнуваат постапката. Ваквите заклучоци често предизвикуваат сомнеж кај донесувачите на одлуки во повеќе држави и од тие причини тие одлучуваат да наметнат возрасни граници во рамките на легислативата.

51 Во *Аргентина* за лицата под 18 години барање може да поднесе правниот застапник на детето, со експлицитна согласност на детето: <http://tgeu.org/argentina-gender-identity-law/> (или <http://bit.ly/IJslVcR>)
Во *Малта* лицето што има улога на родител на малолетникот може да поднесе барање за промена на полот во документите: <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/04/Final-Gender-Identity-Gender-Expression-and-Sex-Characteristics-Act.doc> (или <http://bit.ly/ImA5Ury>)

Препораките дадени од ЛГБТ Данска во рамките на Универзалниот периодичен преглед се следниве:

1. Експлицитна забрана за дискриминација врз основа на родов идентитет и родово изразување.
2. Отстранување на условот за најмалку 18-годишна возраст за промена на ознаката за пол во документите, преку овозможување на лицето што е во улога на родител да го поднесе барањето.
3. Со цел заштита на правото на телесен интегритет на интерсексуалните лица, присилните хируршки интервенции на гениталиите мора да се прогласат за противзаконски.
4. Документирање и прекин на нееднаквиот третман на ЛГБТ-лицето во системот за здравствената заштита.
5. Додавање на родовиот идентитет, родовото изразување и сексуалната ориентација во наставната програма за професиите што се поврзани со тоа, како на пример кај здравствените работници, наставниците, правниците, судиите, полицијата и социјалните работници.

4.2. Малта

Досегашната ситуација во Малта во однос на потврдувањето на родот може да се подели на неколку фази. Првата фаза, која се однесува на периодот пред 2004 година, се карактеризира со целосен недостиг од законски одредби во однос на измените на документите за лична идентификација, во комбинација со цела серија судски случаи започнати од транс лица, кои имале направено хируршки интервенции и кои го барале своето право на достоинствен живот, особено во однос на заштита на својата приватност и заштита од нехуман и деградирачки третман. Она што следува по оваа прва фаза е усвојувањето на Законот XVIII од 2004 година⁵² во Парламентот на Малта, со кој се воспоставува процедура на изменување на податоците во матичната книга на родените, а со тоа и на другата лична документација за да се одрази потврдувањето на родот.

Во *Холандија* лицата под 16 години можат да аплицираат за промена на ознаката за пол во документите. Потребна е изјава од стручно лице: <https://www.government.nl/latest/news/2013/12/18/easier-to-change-gender-in-birth-certificate> (или <http://bit.ly/10L5LOn>)

Во *Норвешка* се работи на предлог-закон. Според тој текст, секое лице под 16 години може да побара промена на полот во документите со согласност на своите родители. За деца под седум години се бара документација од здравствен работник дека е детето интерсексуално. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-lov-om-endring-av-juridisk-kjonn/id2423028/> (или <http://bit.ly/1Z41Vzc>)

52 Entitled, An Act to further amend the Civil Code, Cap. 16

Во документот за анализа на предлог-законот за родов идентитет во Малта⁵³, д-р Нил Фалзон од Движењето за геј-права на Малта дава одличен преглед на претходната состојба, а ги преиспитува и карактеристиките на предлог-законот.

Изгласувањето на Законот XVIII во 2004 година донесе големи промени во квалитетот на живот на транс луѓето во Малта. Со него се воспостави процедура во која поединецот може да започне судски процес во кој ќе бара да се стави забелешка во неговиот извод од матичната книга на родените, со која ќе се внесе неговиот род и новото име. Релевантните амандмани во Граѓанскиот законик поради Законот XVIII од 2004 година имале цел да овозможат заштита на приватноста, што се барало во претходните пресуди на Уставниот суд на Малта и на Европскиот Суд за човекови права.

Постапката во периодот пред усвојувањето на законот подразбирала внесување забелешка за промената во матичните книги, т.е. во изводот. Во практиката судот ја толкувал таа забелешка така, што им оневозможувал на транс луѓето да стапат во брак со лице од спротивниот пол.

Предложениот Закон за родовиот идентитет и предлозите влечат добар дел од својот дискурс и пристап од Принципите Јогјакарта. Европскиот суд за човекови права, како и судовите во Малта, постојано повторуваат дека прашањата поврзани со родовиот идентитет спаѓаат, пред сè, под опсегот на членот 8 од Европската конвенција за човекови права⁵⁴ и, накратко кажано, дека државите имаат обврска да се осигураат дека е заштитена приватноста на транс луѓето, меѓу другото, и преку обезбедување соодветно правно признавање на преферираниот род на поединецот.

4.2.1. Политичкиот контекст во кој е донесен законот

Од независноста на Малта до денес две политички партии ја освојуваат власта, Националистичката партија и Работничката партија. По 15 години во опозиција, Работничката партија победи на изборите во 2013 година, по што во Малта се забележува позитивен развој на законската рамка и институционалната заштита на човековите права. По подолг период на водење конзервативна политика од страна на Националистичката партија, политичкиот контекст во Малта е променет по спроведувањето на кампањата за референдумот во 2011 година, на кој граѓаните се изјаснија за укинување на забраната за развод. За време на кампањата беа отворени за дебата повеќе прашања поврзани со човековите права, што влијаеше на промена на односот на политичките партии кон прашањата поврзани со човековите права на ЛГБТ-луѓето.⁵⁵ Токму ова доведе до промена на политичките програми за следните избори, кои се одржаа во 2013 година, а кои се базираа на концептот на граѓанските права.⁵⁶

53 <http://bit.ly/IgqgCgo>

54 “1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence. 2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.”

55 Разговор со Кристијан Атард, правник, член на Европската комисија за правото на сексуална ориентација од Малта.

56 <http://bit.ly/2nl5kPQ>.

Владината програма јасно истакнува дека Владата има намера да донесе закон со кој ќе се почитува самоодредениот идентитет на транс луѓето. Програмата исто така вели дека Владата сака да воведо политика против дискриминација во јавните сервиси. За да се оствари оваа цел, овој закон бил развиен од страна на Консултативниот совет за ЛГБТИ. Во процесот се одржувале консултации со повеќе локални и интернационални институции и организации за да се обезбеди сигурност дека законот ги почитува тековните стандарди и ги штити од дискриминација транс луѓето, родово квир луѓето и интерсексуалните лица.

Споредисказитена активистите од Malta Gay Rights Movement, Консултативниот совет за ЛГБТИК добил задача да направи нацрт на Законот за родов идентитет, родово изразување и полови карактеристики. Советот бил составен од повеќе организации што работат на застапување за ЛГБТИК-права и давање услуги. Ова е многу позитивна практика, затоа што на овој начин може директно да се чуе и гласот на најзасегнатите и да се разгледаат нивните потреби и ставови. Советот бил вклучен во сите фази, вклучително и во одредувањето на опсегот на законот, во самото создавање на нацртот, како и во средбите со претставниците на Матичната служба и канцеларијата на Јавниот обвинител, но и во процесот на застапувањето во правец на донесување на законот. Во текот на подготовката на Законот имало повеќе гостувања во медиумски програми на телевизија и на радио, како и покриеност во печатените медиуми на прашањето за потребата од донесување квалитетен закон заснован на човековите права. Министерот за социјален дијалог, потрошувачки прашања и граѓански слободи застанал во одбрана на законот во парламентот.

Одредбите на предлог-законот се засновани врз најдобрите постојни практики, со осврт на законските одредби во земји, како што се Аргентина, Шпанија, Данска, Велика Британија и Португалија. Процесот на усвојување вклучуваше и фаза на јавни консултации, која, исто така, овозможи да се слушнат сугестии од страна на меѓународни тела, какви што се Transgender Europe, ILGA Europe и OII (Меѓународна организација на интерсексуалните лица). Со ова се помогна легислативата да биде дополнително подобрена во фазата на разгледување од страна на Комитетот.⁵⁷

Новата влада отпочна отворен консултативен процес во кој значително беше вклучен граѓанскиот сектор. Во декември 2014 година од страна на Министерството за социјален дијалог, потрошувачи и граѓански права е промовиран документот „Бела книга“, кој, меѓу другото, предлага усвојување законска рамка што има цел да ги адресира идентификуваните празнини во постојните закони и да осигури дека Малта ќе има меѓународно акредитиран механизам за заштита на човековите права.⁵⁸ Врз основа на овој документ, во тек е подготовка на Закон за еднаквост и воспоставување Комисија за човекови права и еднаквост. Законот за еднаквост треба да го замени Законот за еднаквост на мажите и жените, со што ќе се донесе сеопфатна законска рамка со проширени основи за заштита од дискриминација, кој ќе ги покрие сите сфери каде што може да се случи дискриминацијата и ќе им овозможи на здруженијата на граѓани да поднесуваат тужби во име на жртвите и групни тужби без да се открива идентитетот на жртвата.⁵⁹

57 Разговор со Габи Калјеха, Malta Gay Rights Movement.

58 European Commission. European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. Country report on non-discrimination Malta 2016

59 Idem, 5.

4.2.2. Унапредување на правата на транс луѓето

Законодавната реформа за унапредувањето на правата на транс луѓето во Малта започна во 2013 година во рамките на бројните социјални реформи од страна на тогашната нова влада, предводена од Работничката партија. Најпрво, беше предложен Законот на граѓанско партнерство, со кој се признаа и истополовите заедници. Овој закон наиде на отпор кај опозицијата, бидејќи ја отвори дебатата за посвојувањето деца од страна на истополови партнери. Другите закони со кои се заштитуваат правата на ЛГБТ-луѓето беа усвоени без сериозни спротивставувања и во парламентот поминаа речиси едногласно.⁶⁰

По конституирањето на Владата беше формиран консултативен комитет во кој беа вклучени организации што работат на ЛГБТ-прашања. Пишувањето на предлог-законите примарно беше направен од овој комитет, а во текот на парламентарната постапка предлозите не претрпеа големи измени.⁶¹

Во 2015 година Малта го усвои Законот за родов идентитет, родовото изразување и полови карактеристики (во понатамошниот текст: Законот). По примерот на Аргентина (2012), Малта е водечка земја во Европа, која со законската рамка за правно признавање на родот ги исполнува стандардите за заштита на човековите права на транс луѓето и нивното право на самоопределување.

Пред усвојување на овој закон, транс луѓето во Малта можеа да бараат правно признавање на родот во судска постапка против Директорот на органот надлежен за водење на матичната евиденција. Кон тужбата, меѓу другото, транс луѓето имаа обврска да достават доказ дека извршиле операција за промена на полот на начин на кој е извршена и стерилизација. Ваквиот критериум е спротивен на правото на почитување на физичкиот интегритет на личноста. Барањето за стерилизација или друга хируршка операција како предуслов за правно признавање на родот го игнорира фактот дека најчесто овие операции, иако се посакувани од страна на транс луѓето, се недостапни или финансиски непристапни за најголем дел од нив. Во Малта овие услуги не биле покриени преку националниот здравствен систем, па транс луѓето требале да ги вршат на сопствен трошок, што претставува дополнителна пречка во остварувањето на правното признавање на родот.

По донесувањето на Законот, документирани се позитивни ефекти врз животот и здравјето на транс луѓето во Малта. Имено, во текот на 11 години, колку што била на сила претходната постапка за правно признавање на родот, само 21 лице успеало да го оствари ова право, додека по само една година од усвојувањето на Законот, регистрирани се 45 промени.⁶²

Законот во Малта се состои од 19 члена. На почетокот е даден опис на значењето на термините што се употребуваат во текстот. Законот на сите граѓани на Малта им го гарантира правото на признавање на нивниот родов идентитет и слободен развој на личноста, во согласност со нивниот родов идентитет; правото да бидат третирани во согласност со нивниот родов идентитет, а посебно нивниот идентитет да биде внесен во документите за лична

60 Разговор со Кристијан Атард, правник, член на Европската комисија за правото на сексуална ориентација од Малта.

61 Разговор со Кристијан Атард, правник, член на Европската комисија за правото на сексуална ориентација од Малта.

62 Transgender Europe. Legal Gender Recognition in Europe Toolkit, 2016 достапен тука: http://tgeu.org/toolkit_legal_gender_recognition_in_europe/.

идентификација. Во таа смисла, се гарантира заштитата на телесниот интегритет, што подразбира дека нема да се бара присилна хируршка или каква било интервенција како услов за одобрување на промената. Законот во Малта дава поголема заштита од другите закони во светот што ја регулираат оваа област, бидејќи содржи одредби со кои се регулираат прашањата што се однесуваат на интерсексуалците. Имено, законот забранува непотребно оперативно коригирање на половите карактеристики кај бебињата и кај децата.

4.2.3. Постапка за правно признавање на родот

Транс лицето што сака да го оствари правото на признавање на родовиот идентитет во матичната евиденција дава изјава за тоа како се идентификува и истата преку нотар ја поднесува до органот надлежен за матичната евиденција. Давањето изјава, која има својство на јавна исправа, треба да ги содржи следниве елементи: копија од извод од матичната книга на родените; јасна, недвосмислена и информирана изјава од подносителот на барањето дека неговиот/нејзиниот родов идентитет не соодветствува со полот назначен со раѓањето; прецизирање на родовите специфики (дали промената ќе биде од маж кон жена или обратно); името под кое подносителот сака да биде регистриран и други податоци предвидени со прописите за нотарската работа. Нотарот не може да бара психијатриска, психолошка или каква било медицинска документација за изготвување на јавната исправа и нејзино доставување до органот надлежен за водење на матичната евиденција.

Директорот на органот надлежен за матична евиденција одлучува по барањето, но нема право да бара дополнителни докази, медицинска или друг вид документација за докажување на родовиот идентитет. Органот надлежен за водење на матичната евиденција во рок од 15 дена од поднесеното барање ја внесува промената и издава извод од матична книга на родените без забелешка за извршената промена. Копија од оригиналниот извод од матичната книга на родени со вклучените податоци и пред промената останува да се чува во органот надлежен за водење на матичната евиденција. Информациите содржани во оригиналниот извод се чуваат во тајност, а неговата содржина може да се објави само доколку постои согласност од лицето што е носител на изводот или без негова/нејзина согласност, доколку постои судска наредба за откривање на овие податоци. Законот ја гарантира тајноста на податоците, па судот ја донесува наредбата за откривање на податоците од изводот доколку постои легитимен интерес за одбрана или заштита на некое право што претежнува во однос на правото на приватноста на лицето кое ја извршило промената.

Пред донесување на Законот постапката за промена на податоците во матичната евиденција била регулирана со Граѓанскиот законик на Малта, а таа се водела пред надлежен суд. Постапките што биле започнати според претходната постапка се завршени според законот што е предмет на оваа анализа. Законот, исто така, им го гарантира правото на оние што извршиле промена со одлука на судот да добијат извод од матичната книга на родените во кој ќе бидат наведени само променетите податоци, без забелешка дека е извршена промената. Ова е значајно за заштита на приватноста на транс луѓето во комуникацијата во правниот сообраќај и остварувањето на нивните права пред институциите без задолжително откривање на нивниот родов идентитет.

Законот, исто така, ја признава промената направена и одобрена од странски суд или друг надлежен орган, независно дали ознаката се однесува на машко, женско или постои друга ознака, како и во случај кога таа отсуствува.

По извршената промена на податоците во матичната евиденција, транс луѓето имаат право да добијат лична карта, патна исправа и други документи за лична идентификација во кои се содржани променетото име и ознаката за полот. Промената во матичната евиденција е основа транс лицето да може да бара да му биде издаден документ со променети податоци, кои го одразуваат нејзиниот/неговиот родов идентитет и од други институции што имаат надлежност да издаваат одредени документи. Така, на пример, транс лице може да бара образовната установа каде што го завршило своето образование да издаде диплома и други документи со новото име и пол.

4.2.4. Правни последици од правното признавање на родот

Покрај описот на постапката за правното признавање на родот, Законот ги регулира и правните последици од промената. Имено, Законот ги штити правата на транс луѓето така што правното признавање не може да има последици врз правата, обврските и односите што произлегуваат од родителството или од бракот. Промената во матичната евиденција на транс луѓето нема да влијае ниту врз нивните права кои произлегуваат од наследување, вклучувајќи ги и правата од изјава во тестамент, или кое било друго право или обврска со кое се стекнале пред датумот на промената. Од друга страна, секое право што го има трета страна кон транс лицето, исто така нема да биде засегнато од промената (на пример, хипотекарно или кредитно побарување кон транс лицето).

4.2.5. Кој може да се стекне со правно признавање на родот

Секој граѓанин на Малта има право да поднесе барање за промена на податоците во матичната евиденција, вклучувајќи ја и ознаката за пол и името, кои ќе го рефлектираат посакуваниот род на подносителот. Законот во Малта е рестриктивен и обезбедува правно признавање на промената само на државјани на Малта, за разлика од други држави, како на пример Германија, или подолу анализираната Ирска, каде што ова право им се гарантира на сите луѓе што престојуваат во државата.

Непосредно по усвојувањето на Законот, во 2015 година, донесена е првата измена што ја коригира правната празнина со која се ограничуваат транс луѓето што не се родени во Малта, а имаат државјанство, да можат да се стекнат со правно признавање на родот. Имено, измената е поттикната од случај на транс лице посвоено во Малта, кое нема извод од матична книга на родени како основа за правно признавање на промената, туку судска одлука со кое се потврдува посвојувањето.⁶³ Поради ова се наметнала потребата Законот да овозможи пошироко толкување на документот што има својство на „извод од матичната евиденција“, па со дополнувањето судската одлука за потврдување на посвојувањето го има

63 <http://bit.ly/2n7MRFi>.

истото значење, а луѓето посвоени во Малта се стекнуваат со право на правно признавање на родот.⁶⁴ Дополнувањето на Законот ја утврдува постапката за измена на судската одлука и запишувањето на промената во матичната евиденција.

Иако Законот е рестриктивен кон странските државјани, сепак, има одредби што се добар пример за другите земји во однос на правата на трансродовите бегалци. Лице на кое му е гарантирана меѓународна заштита и има статус на бегалец во Малта има право да го промени евидентираното име и ознаката за полот додека престојува во државата преку давање заклетва пред Комесарот за бегалци.⁶⁵

4.2.6. Право на правно признавање на родот на малолетниците

Законот дозволува промена на податоците на малолетниците без ограничување на возраста кога може да се направи тоа. Постапката за промена на името и полот кај малолетните лица ја водат нивните родители, односно старателите со поднесување на барање до регистарот на граѓанскиот суд. Кога е барањето поднесено во име на малолетник, судот има обврска да осигури дека е промената во најдобар интерес на детето, во согласност со Конвенцијата за правата на детето, како и да го земе предвид мислењето на малолетникот, според неговата/нејзината возраст и зрелост.

Врз основа на барањето за промена на податоците на малолетникот, судот ќе му нареди на органот надлежен за водење на матичната евиденција да ја изврши промената на полот и името. Родителот на детето чиј пол не бил пријавен по раѓањето може пред наполнување 18 години, да поднесе барање до судот за да се впише родот и, доколку има волја кај детето, да се промени и името. Ако се има предвид одредбата за обврската за почитување на родовиот идентитет на секој, децата имаат право да ја променат ознаката за пол и името и во случаите кога родителите не им даваат поддршка. Во тој случај, службите за заштита на децата можат да ја преземат обврската за поднесување на барањето до судот со кое ќе му се овозможи на детето правно признавање на родот и евентуална промена на името.

На крајот на 2016 година Малта изврши измена и дополнување на одредбите на Законот, со кои се дозволува лица со наполнети 16 години да можат да започнат постапка за правно признавање на родот без согласност на родителите. Транс децата ќе можат да дадат изјава пред нотар и да водат постапка што важи и за другите возрасни транс луѓе. Ова е дополнителна придобивка за младите транс луѓе, кои често наидуваат на неодобрување од семејството и првично неприфаќање и непочитување на нивниот родов идентитет.

По усвојувањето на Законот во 2015 година, Малта е и првата земја во Европа што донела стратегиски документ кој на сеопфатен начин ги адресира специфичните прашања поврзани со транс, родово неконформирани и интерсекс деца во рамките на образованието. Стратегијата за транс, родово неконформирани и интерсекс деца во училиштата е развиена

64 The Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act 2015, <http://tgeu.org/gender-identity-gender-expression-sex-characteristics-act-malta-2015/>, член 4А.

65 Idem, член 4 (8).

во контекст на Рамката за стратегијата за образование во Малта 2014–2024.⁶⁶ Целта на документот е да обезбеди училишна средина која е инклузивна, безбедна и ослободена од вознемирување и дискриминација на сите членови на училишната заедница, вклучувајќи ги учениците и возрасните, независно од нивниот пол, сексуалната ориентација, родовиот идентитет, родовото изразување и/или половите карактеристики. Меѓу другите прашања, документот ги потенцира и клучните потреби што треба да се адресираат за училиштата да станат инклузивни за транс, родово неконформирани и за интерсекс учениците: заштитата на приватноста, соодветните простории, инклузивните политики, употребата на јазикот и пристапот до советување и информации.

За да се олесни имплементацијата на стратегискиот документ, Министерството за образование и вработување усвои посебен документ со кој се утврдува процедурата во која на униформиран начин ќе се спроведуваат активностите насочени кон обезбедување на безбедна и поддржувачка средина за транс, родово неконформирани и за интерсекс учениците во училиштата.⁶⁷ Документот со процедурите пропишува како треба да одговори училиштето ако транс, родово неконформирани и интерсекс ученици се запишат или ако во текот на образованието транзитираат кон посакуваниот пол. Имено, документот предвидува училиштето да имплементира детален план за поддршка на ученикот и да го менаџира во процесот на транзиција.

4.2.7. Право на правно признавање на родот на затворениците

Во ноември 2016 година, со измената на Законот, воведени се одредби со кои им се гарантира правото на правно признавање и почитување на родовиот идентитет на луѓето што се лишени од слобода. Секое лице што е лишено од слобода и се наоѓа во установа која е родово поделена, може да си го оствари правото на правно признавање на родот преку давање писмена изјава под заклетва, со која се потврдува дека лицето живеело и планира да живее во конкретниот род за време на лишеноста од слобода. Со измената затворениците можат за време на издржувањето на казната затвор да бараат да бидат сместени во крило што е соодветно на нивниот родов идентитет, правилна употреба на нивното име и род од страна на службените лица во затворот и од страна на другите затвореници.

Со цел операционализација на овие одредби на Законот, усвоена е политика за транс, родово неконформирани и интерсекс затвореници во казненопоправните установи во Малта.⁶⁸ Документот обезбедува точни и нови информации за вработените во сите казненопоправни установи во врска со почитувањето на човековите права и еднаквиот третман на транс, родово неконформирани и на интерсекс затворениците. Во неколку точки, документот им дава јасни инструкции на вработените за постапувањето со транс, родово неконформирани и со интерсекс затворениците од приемот, распоредувањето во просториите, користењето на услугите во затворот, обраќањето кон нив, облеката, работните обврски и други прашања

66 <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/06/Malta-Education-Policy.pdf>.

67 <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/06/Malta-Education-Procedures.pdf>.

68 <http://tgeu.org/malta-prison-policy-august-2016/>.

што ги засегаат правата на овие луѓе. Преку усвоените политики од страна на владата на Малта во различни области, каде што се идентификувани повреди на правата на транс луѓето (образовни и казнени институции), се покажува нивната искрена намера да извршат промена и да го подобрат квалитетот на животот на транс луѓето.

4.2.8. Заштита на правата на интерсексуалците

Малта е една од ретките земји во светот што имаат усвоено одредби со кои се штити телесната автономија и физичкиот интегритет на интерсексуалците. Законот забранува каков било третман за промена на полот или хируршка интервенција на половите карактеристики кај малолетниците, доколку станува збор за интервенција што може да биде одложена додека лицето не биде способно да даде информирана согласност. Имено, согласноста на детето е клучна пред да се изврши каква било интервенција, што го прави овој закон пионерски во Европа, а во согласност со препораките на Советот на Европа.⁶⁹

Во исклучителни ситуации, третманот врз половите карактеристики може да биде извршен откако ќе биде постигнат договор меѓу интердисциплинарен тим и родителот или старателот на детето што не е способно да даде согласност. Медицинската интервенција која е извршена без согласност на малолетникот, а поради влијание на социјалните фактори, претставува кршење на Законот. Интердисциплинарниот тим е составен од професионалци од области за кои министерот за еднаквост смета дека се соодветни. Кога одлуката за третман е дадена од малолетникот, со согласност на родителот или старателот, здравствените професионалци имаат обврска да осигураат дека е тоа според Конвенцијата за правата на детето, односно во најдобар интерес на детето и дека се почитува мислењето на малолетникот, во согласност со неговата/нејзината возраст и зрелост.

4.2.9. Здравствени услуги

Покрај правното признавање на промената на полот, Законот го подобрува и пристапот до квалитетни здравствени услуги, скроени според потребите на транс луѓето, а кои се покриени од националниот здравствен систем. Транс луѓето кои имаат потреба од психолошко советување, поддршка и медицински интервенции поврзани со полот или родот треба да добијат експертска и сензитивна поддршка, скорена според нивните индивидуални потреби. Поддршката ќе биде достапна од денот на воспоставувањето на дијагнозата или од денот кога лицето побарало помош, сè додека таа помош и поддршка е неопходна.

69 Parliamentary Assembly Resolution 1951 (2013). Children's right to physical integrity. <http://bit.ly/2n7A3iu>.

Малта неодамна усвои измени и дополнување на Законот со кој се депатологизираат транс идентитетите.⁷⁰ Депатологизацијата значи дека нема да се смета повеќе за психолошко нарушување фактот дека е лицето транс, иако според Светската здравствена организација транс идентитетот сè уште се смета за нарушување. Дијагнозите во меѓународната класификацијата на болестите што се однесуваат на транс идентитетите ја зголемуваат дискриминацијата и стигмата и негативно влијаат на севкупното ментално здравје и добросостојба на транс луѓето. Патологизацијата на која било форма на сексуална ориентација, родов идентитет и/или родово изразување, како што е класифицирана во Меѓународната класификација на болести или која било слична меѓународно призната класификација ќе се смета за неважечка и ништовна. Ништовноста на ваквата класификација нема негативно да влијае врз добивањето на здравствени услуги поврзани со полот или родот. Министерот за еднаквост може да донесе дополнителни прописи за да се подобри имплементацијата на која било од одредбите на Законот.

Постојните медицински протоколи за третман се ревидираат според најдобрите практики и стандарди за човекови права од страна на мултидисциплинарен тим, составен од експерти за човекови права, професионалци за психосоцијална поддршка и лекари.

На крајот на 2016 година парламентот на Малта усвои Закон за промоција на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и родовото изразување, со кое се криминализира терапијата за конверзија на ЛГБТ-поединци.⁷¹ Ова е уште еден чекор кон засилување на законската рамка со која се забранува патологизација на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и/или родовото изразување. Законот во процесот на подготовката и при донесувањето доби отворена поддршка од најголем дел од професионалните здруженија,⁷² што ветува и негова доследна имплементација од страна на професионалците што работат со родови и сексуални малцинства.

4.2.10. Заштита од дискриминација врз основа на родовиот идентитет

Во 2014 година Малта беше првата земја во Европа што обезбеди заштита од дискриминација во Уставот врз основа на родовиот идентитет.⁷³ Ова е добра основа за усвојување на законска рамка со која ќе се обезбеди ефикасно уживање на правата на транс луѓето.

Со усвојувањето на Законот, во Малта е обезбедена генерална заштита од дискриминација врз основана родовиот идентитет, родовото изразување и половите карактеристики. Законодавецот на Малта има намера да изврши поширока реформа, односно да превенира усвојување други одредби, кои би се судриле постојните, кои го гарантираат правното признавање на родот во јасна, транспарентна и брза постапка. Со Законот се предвидува дека секоја норма, пропис

70 <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2016/12/171-GIGESC-amendment-Act-Malta.pdf>.

71 <http://bit.ly/2gefnB2>.

72 Разговор со Кристијан Атард, правник, член на Европската комисија за правото на сексуална ориентација од Малта.

73 <http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566>.

или процедура ќе го почитува правото на родов идентитет на поединците и не смее да го ограничи или да се поништи уживањето на ова право. Сите одредби секогаш треба да се интерпретираат и да се применуваат така, што ќе го заштити пристапот до правото на заштита на родовиот идентитет. По усвојувањето на Законот извршено е дополнување на Законот за еднаквост на мажите и жените, па во одредбата за заштита од дискриминација додадени се и родовиот идентитет, родовото изразување и половите карактеристики како основи за заштита од дискриминација. Со овие два закона направен е значаен исчекор во заштитата од дискриминација на национално ниво.

Јавните служби имаат обврска да осигураат дека ќе се елиминира незаконската дискриминација и вознемирување врз основа на сексуална ориентација, родов идентитет, родово изразување и полови карактеристики. Исто така, при давањето на нивните услуги тие мора да промовираат еднакви можности за сите, независно од нивната сексуална ориентација, родов идентитет, родово изразување и полови карактеристики.

Законодавецот предвидел дека одредбите на Законот ќе се применуваат во приватниот и во јавниот сектор, како и во сите надлежни институции што чуваат лични податоци и/или собираат родово поврзани информации. Сите оние што поседуваат колекции од лични податоци се должни да го усогласат своето работење во согласност со Законот, на начин што формуларите, записите и другите информации ќе го почитуваат родовиот идентитет на луѓето чии информации се чуваат.

Непочитувањето на одредбите на Законот во смисла на откривање на статусот на транс лицето на кое правно му е признаена промената или, пак, навреда или вознемирување на транс луѓето се казнува со парична казна. Построга казна е предвидена за службено лице што ќе го повреди законот, мотивирано од родовото изразување и половите карактеристики на подносителот на барањето. Исто така, предвидена е санкција во случај на повреда на доверливоста на податоците од страна на службеното лице што работело на предмети поврзани со правното признавање на родот, дури и по завршувањето на работата.

4.3. Ирска

Ирска своевремено била последна земја во Европската Унија што го немала регулирано прашањето за правното признавање на родот. Тоа ги ставало транс луѓето меѓу најранливите членови на ирското општество, кои трпеле голема стигма и маргинализација. Истражувањата од тој период покажуваат суицидалност, додека редовното малтретирање, насилството и системската дискриминација биле честа практика. Недостигот од признавање на транс идентитетите на државно ниво е фактор што придонесувал многу кон маргинализацијата на транс луѓето и претставувал проблем од аспект на здравјето и човекови права, кој требал итно да се реши.

Она што остава позитивен впечаток при генералниот преглед на процесот во Ирска е дека органите на власта се организираат во рамките на своите овластувања и дебатират на седници, при што се искажуваат и ставови афирмативни кон транс заедницата, се разгледуваат предлози и слично – онака како што и би требало, всушност, да се одвива еден процес на донесување закон. На 15 јули 2015 година Ирска го донесе Законот за правно признавање на

родот (во понатамошниот текст на овој дел: Законот) и е третата земја во Европа што го признава правото на промена на полот во документите за лична идентификација без наметнување медицински критериум што треба да се исполни од страна на транс луѓето.

Законот е резултат на долгогодишната борба на транс луѓето со надлежните институции за водење на матичната евиденција. Пред усвојувањето на Законот полот, во правна смисла, бил детерминиран преку реферирање на специфичните биолошки фактори присутни во моментот на раѓањето на лицето, односно хромозомите и примарните и секундарните полови карактеристики на поединецот. Назначувањето на полот при раѓањето останувал непроменлив до крајот на животот, дури и во случаи кога лицето направило медицинска промена на полот.

4.3.1. Развојот на законодавството за заштита на транс луѓето

Според Законот за матична евиденција (The Civil Registration Act 2004) дозволена била исправка на податоците во матичната евиденција доколку е направена грешка при евидентирањето по раѓањето.⁷⁴ Оваа одредба била применета во случај што се однесува на интерсекс лице. Имено, при раѓањето, лицето немало јасно оформени гениталии што укажуваат дали е машко или женско, па во текот на животот се развиле примарни и секундарни полови карактеристики спротивни на полот запишан при раѓањето. Поради ова, судот сметал дека била направена грешка во евиденцијата по раѓањето, па дозволил да се изврши промена, односно исправка на ознаката за пол во матичната евиденција. Овие примери укажуваат дека пред да се донесе Законот постоеле исклучителни ситуации во кои можело, преку можноста за исправка, да се променат податоците, но на несистематски начин, кој не гарантира јасен пристап до правото на правно признавање на родот.

Најзначајниот случај за развој на правата на транс луѓето во Ирска започнал во 1993 година, кога Лидија Фој, транс жена, поднела барање да ѝ се издаде нов извод од книгата на родените, во кој правно ќе се признае нејзиниот родов идентитет како жена. По повеќето обиди пред административниот орган, во 1997 година таа започнала судска постапка пред Врховниот суд.⁷⁵ Во 2002 година судот го одбил нејзиното барање за правно признавање на родот со образложение дека, според ирските закони, транс жена која има извршено медицинска промена на полот нема право на ревидирање на изводот на родени во посакуваниот пол. Според судот, изводот на родени е запис од историски факт во времето на раѓањето, кога лицето имало соодветни полови карактеристики што одговараат на еден пол, па не постои можност за дополнителна промена на тој факт.

Само неколку дена по донесувањето на ваквата одлука, ЕСЧП ја донесе историската одлука *Christine Goodwin*, со која утврди повреда на правото на приватен и семеен живот од страна на Велика Британија на транс жена на која не ѝ е издаден извод на родени со променетите податоци, кои го рефлектираат родот по извршената операција за промена на полот.⁷⁶ ЕКЧП

74 The Civil Registration Act 2004, оддел 63-66.

75 http://www.flac.ie/download/pdf/foy_case_briefing_oct_2012.pdf.

76 *Christine Goodwin v. the United Kingdom* [GC], no. 28957/95, ECHR 2002-VI.

нема директна примена во Ирска, но со Законот за Европската конвенција за човековите права од 2003 година, таа се применува на национално ниво. Поради ова, Лидија Фој започна нова постапка во која своето барање го заснова врз пресудата на ЕСЧП. Судот повторно го одби нејзиното барање, но во образложението на одлуката потенцира дека домашното законодавство не е во согласност со ЕКЧП, бидејќи не овозможува правно признавање на промената на полот и изрази жалење дека и по пет години од одлуката ЕСЧП Ирска сè уште не го усогласила законот со европските стандарди.⁷⁷

Како резултат на овој стратески судски случај, ирската влада во својата програма за 2009 година даде ветување дека ќе донесе закон со кој ќе се овозможи правно признавање на родот на транссексуалците.⁷⁸ Во мај 2010 година Владата на Ирска ја основа Советничката група за признавање на родот (СГПР),⁷⁹ која претставува меѓусекторска работна група. По консултациите и истражувањето, СГПР во 2011 година објави извештај⁸⁰, кој содржи рамка за правната патека и критериумите за квалификација за правно признавање на родот, кои се многу ограничувачки и очигледно го повредуваат правото на приватност, лично достоинство и семеен живот на поединецот. Претставници на транс заедницата не беа директно вклучени во работата на оваа група. Советодавната група го отвори процесот за консултација со јавноста и ги покани организациите за заштита на човековите права, вклучувајќи ја и мрежата за еднаквост на транс луѓето.

Во 2008 година Ирска го измени Законот за патни исправи (The Passport Act) и овозможи на луѓето што извршиле медицинска промена на полот или се во постапка на промена на половите карактеристики и физичкиот изглед во спротивниот пол да им се издаде патна исправа со променета ознака за полот и со променетото име.⁸¹ Одредбата им овозможи на дел од транс луѓето да добијат еден документ за идентификација што го рефлектира нивниот посакуван пол. Обврската за спроведување на медицинска промена на полот ги исклучува од пристапот до ова право транс луѓето што не сакаат или не можат да ја реализираат медицинската промена на полот (на пр., поради финансиско оптоварување).

Надвор од границите на Ирска, Владата беше под притисок од Европа да го реши ова прашање. Во 2012 година, по своето патување во Ирска, Комесарот за човекови права во Советот на Европа Нилс Муижниекс му напиша писмо⁸² на министерот за социјална заштита, Бартон, истакнувајќи го недостигот од правно признавање на родот на транс луѓето. Тој изрази загриженост дека не е дадена јасна патека и ја истакна важноста на себеодредувањето и правото на семеен живот во рамките на легислативата.

Новата влада на Работничката партија, избрана во 2011 година, во својата програма – Владина национална обнова 2011–2016 предвиде да им се овозможи на трансродовите луѓе правно

77 Foy v. An t-Ard Chlaraitheoir and others (2007) IEHC 470.

78 Department of An Taoiseach: Renewed Programme for Government, 10 October 2009, page 19. <http://bit.ly/2nl55Ed>.

79 Gender Recognition Advisory Group, GRAG.

80 <http://bit.ly/2o6OtA2>.

81 The Passport Act, оддел II. Достапен тука: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/2008/act/4/enacted/en/html>.

82 http://www.coe.int/en/web/commissioner/country-report/ireland/-/asset_publisher/uySwRRQqU7Hr/content/letter-to-the-minister-for-social-protection-of-ireland?inheritRedirect=false&redirect=http%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fcommissioner%2Fcountry-report%25

признавање на родот и проширување на заштитата на законите за еднаквост и врз овие луѓе.⁸³ Во процесот на консултации, предлозите за законската рамка најпрво биле конзервативни и спротивни на правата на транс луѓето, бидејќи предвидувале задолжително дијагностицирање на нарушувањето на родовиот идентитет и обезбедување медицинска документација како услов за признавање на промената. Барањето за развод на бракот како услов транс лицето да се стекне со правото на правно признавање предизвика дебата што не придонесе за измена на овие одредби до самото усвојување на Законот. Во согласност со правото на ЕУ, ирските власти се обврзани да го почитуваат родот на луѓето признаен од земјата на потекло на странскиот државјанин. Во 2011 година на транс жена, странска државјанка, надлежните органи ѝ го признаа правото да склучи граѓанско партнерство со државјанка на Ирска, иако во тоа време Законот за граѓанско партнерство овозможуваше воспоставување на заедница само меѓу партнери од ист пол.⁸⁴

Како резултат на воздржаноста на стручните лица од областа на менталното здравје во врска со спуштањето на возрасната граница за транс децата и младите за признавањето на родот, извештајот на стручната група го наведува следново: „...стручните лица од областа на менталното здравје ја советуваа Групата да биде многу внимателна доколку размислува да ја спушти возрасната граница. Во литературата има докази дека младите лица што сакаат да го променат полот честопати се премислуваат кога ќе станат возрасни. [...] Една опција што ја разгледа групата беше да се дозволат барања од 16-годишници, кои со согласност од родителите би побарале изземање од возрасната граница во Окружниот суд, на сличен начин на кој тоа се прави за малолетничките бракови... Меѓутоа, Групата не ја препорачува оваа опција со оглед на резервираноста на стручните лица од областа на менталното здравје по ова прашање.“

По објавувањето на предлог-законот во јули 2013 година, министерот за социјална заштита побара мислење од Детскиот правобранител во однос на прашањето за додавање одредби за лицата под 18 години во рамките на легислативата за признавање на родот. Детскиот правобранител даде свои препораки, во кои смета дека Законот за признавање на родот треба да содржи одредби за деца и младинци, со тоа што ќе го отстрани критериумот поврзан со возрасната граница, а барањето за правно признавање ќе го поднесат родителите или старателите во име на своите деца. Во интерес на конзистентноста меѓу Законот за признавање на родот и Законот за нефатални прекршоци против личноста, младинците што наполниле 16 години треба да можат самостојно да аплицираат за правно признавање на својот род.

По големи одложувања во воведувањето на легислативата, беа претставени два предлог-закони. Пратеникот Енгус О'Снодај го претстави својот Закон за признавање на родот 2013⁸⁵ на 23 мај 2013 година. Тој се засноваше врз аргентинското законодавство и врз принципот на себедекларирање. Сенаторката Катерина Запоне го претстави својот Закон за правно признавање на родот 2013⁸⁶ на 27 јуни 2013 година. Мрежата за еднаквост на трансродовите лица во Ирска (ТЕНИ⁸⁷) соработуваше со сенаторката при правењето на нацрт-верзијата на

83 The Labour Party: TOWARDS RECOVERY-Programme for a National Government 2011-2016, page 54. <http://bit.ly/2nl55Ed>.

84 FLAC. Briefing note on Lydia Foy case and Transgender Issues in Ireland, October 2012.

85 <http://www.oireachtas.ie/documents/bills28/bills/2013/5613/b5613d.pdf>

86 <http://senatorkatherinezappone.ie/index.php/entry/senator-zappone-launches-legal-recognition-of-gender-bill-2013/public/>

87 <http://www.teni.ie/>

овој закон. Заснован на статутарна декларација од страна на личноста, овој закон би им ги направил достапни правата стекнати со правното признавање на сите транс и интерсексуални лица, без разлика на нивниот брачен статус или регистрирано партнерство. Во септември 2013 година сведочиме за еден многу отворен процес, каков што, всушност, и треба да биде секој. Комитетот примаше писмени поднесоци од групи и поединци со забелешки на различните поглавја од законот. Потоа, во октомври, следувааше дводневно јавно сослушување. Процесот резултираше со сеопфатен Извештај од Комитетот за образование и социјална заштита,⁸⁸ објавен во јануари 2014 година. Извештајот на Комитетот беше позитивен од повеќе аспекти и ги обработи недостатоците на предложената легислатива. По објавувањето, за Извештајот имаше јавна дебата во Долниот дом во мај 2014 година од страна на пратениците и министерот за социјална заштита. На дебатата четворица пратеници од мнозинството од поголемите политички партии и еден независен пратеник позитивно зборуваа за легислативата и го поттикнаа министерот да работи на пропустите и на ограничувачките мерки што останале во предложената легислатива.

4.3.2. Парламентарни дебати за предлог-законот

Законот беше претставен пред Сенатот (горниот дом на Парламентот) за дебата од втората фаза на 21 јануари 2015 година. По низа дебати, на 17 февруари 2015 година Законот влезе во финалната фаза. Низ дискусиите по текстот на предлог-законот беа отстранети зборовите „медицинска евалуација“, како термин што придонесува за одржување на стигмата кон транс луѓето.

На 5 март за Законот се дебатираше во Долниот дом. Ова беше историски момент бидејќи 26 пратеници од сите партии говореа за законот. Сите пратеници го прифатија воведувањето на легислативата, па дури и побараа од Владата да го подобри законот. Пратениците од изборните единици низ Ирска говореа за Законот и беа обединети во однос на справувањето со неговите недостатоци: условот за потврда на идентитетот од страна на примарниот здравствен работник на барателот, потребата барателите да не бидат во брак („присилен развод“), недостигот од заштита и признавање на младите транс и интерсексуални лица. Како резултат на конструктивната дебата за текстот на предлог-законот и посветеноста на парламентарците во донесувањето квалитетен закон заснован на човековите права, пред финалното усвојување беа отстранети сите медицински критериуми за лица над 18 години.

4.3.3. Закон за правно признавање на родот (2015)

Конкретните правни ситуации опишани погоре во анализата, како и притисокот од развојот на регионалните и меѓународните стандарди за заштита на човековите права, ја наметнаа потребата од усогласување на домашното законодавство во Ирска со стандардите на ЕСЧП. Во јуни 2015 година Парламентот го усвои Законот за правно признавање на родот, а стапи во сила на 4 септември 2015 година. Законот е исклучително прогресивен и не предизвикува финансиски оптоварувања за транс луѓето. Пред усвојувањето на овој закон Ирска немаше

88 <http://www.oireachtas.ie/parliament/media/committees/educationandsocialprotection/Report-on-Gender-Recognition-Bill.pdf>

правна рамка која на каков и да е начин го регулира прашањето за правно признавање на родот. Според искуствата по имплементацијата на законот, примената е едноставна како што е и опишана во Законот, односно не постојат правни празнини што можат да бидат пречка во остварувањето на правото.⁸⁹ Во продолжение следува подетална анализа на Законот при регулирањето на одделни правни аспекти.

4.3.4. Постапка за правно признавање на родот

Транс лицето што сака да го оствари правото на правно признавање на родот, потребно е да достави одредени податоци до Министерството за социјална заштита. Според Законот, подносителот пополнува едноставен формулар во кој се внесуваат основните податоци за индивидуата, односно постојното име и презиме, адресата на живеење, единствениот матичен број и името и презимето, кое во согласност со родовиот идентитет на лицето ќе се користи во иднина. Законот е исклучив кон одреден дел од транс заедницата и не ги опфаќа небинарните идентитети, кои не се идентификуваат исклучиво како жени или мажи, туку мораат да изберат да бидат евидентирани во постојниот или во спротивниот пол. Транс луѓето се должни кон барањето да достават доказ за идентификација, доказ за раѓање – извод од матичната книга на родените (или друг документ што го има истото значење). За органот што одлучува за правното признавање од особено значење е дека барањето за промена е поднесена со јасна и недвосмислена одлука на лицето, за што тоа поднесува и изјава – дека има намера да живее во посакуваниот род до крајот на својот живот; дека ги разбира последиците од барањето и дека барањето е поднесено со негова/нејзина слободна волја.

Законот предвидува казна за лицето што при поднесувањето на барањето за правно признавање на родот намерно или од небрежност ќе достави погрешни или лажни податоци или, пак, ако на барање на министерот не ја предаде потврдата без разумно образложение. На лицето што не ги почитува одредбите на Законот ќе му биде изречена парична казна и/или затвор во траење од најмногу шест месеци.

Транс луѓето што извршиле промена на ознаката за пол во странска држава можат да поднесат барање до Министерството за социјална заштита да им се издаде потврда за правно признавање на родот во Ирска. Покрај другите податоци, лицето треба да поднесен примерок од преведена потврда издадена од странската држава.

По издавањето на потврдата од страна на министерот, лицето на кое му е одобрено правното признавање на родот може да поднесе барање за евидентирање на промената во матичната евиденција. Овластениот орган за водење на матичната евиденција води регистар за сите граѓани, а право на копија од изводот од евиденцијата имаат лично луѓето што се запишани, како и нивни блиски роднини, односно сопругот/ата, партнерот, детето, родителот, братот или сестрата. Примерокот од евиденцијата не ги содржи претходните податоци за транс лицето, ниту забелешка дека е извршена промена. Овластениот орган за водење на матичната евиденција води посебна евиденција за извршените промени во податоците во согласност со Законот. Овој регистар ги содржи претходните податоци на транс лицето и променетите

89 Разговор со Рајан Фергус, правник, член на Европската комисија за правото на сексуална ориентација од Ирска.

податоци, со цел надлежните институции да можат соодветно да ја следат евиденцијата на граѓаните. Податоците во него се доверливи и не ѝ се достапни на јавноста, освен ако не постои наредба од судот. При издавањето на наредбата судот задолжително води сметка за правата на транс луѓето, а во случај кога е лицето малолетно, судот нема да издаде наредба за откривање на податоците од матичната евиденција доколку тоа не е во најдобар интерес на детето.

Потврдата со која е дозволено правното признавање на родот го содржи датумот кога е донесена одлуката, како и податоците што се однесуваат на подносителот на барањето. Сертификатот го содржи името и презимето што е во согласност со родовиот идентитет на транс лицето и кое ќе го користи во иднина, датумот на раѓањето и неговиот/нејзиниот род.

Министерот што ја донел одлуката со која е направена промената може да ја отповика доколку постојат одредени факти што не му/ѝ биле познати, а се од значење за донесувањето на одлука, во согласност со одредбите на Законот. За ова министерот го известува транс лицето со писмено известување, со кое му дава можност во рок од 30 дена да ги дополни или да ги достави потребните податоци за правно признавање на родот. По доставувањето на дополнителните податоци, министерот може да одлучи дали ќе ја отповика или нема да ја отповика одлуката за правно признавање на родот. Во случај да се отповика одлуката за правно признавање на родот, министерот ќе го задолжи лицето да ја врати потврдата, а доколку не се жали по истекот на 90 дена од приемот на одлуката за отповикување, оваа одлука станува конечна. Отповиканата потврда ќе се смета се ништовна и без правна сила.

4.3.5. Кој има право на правно признавање на родот

Според првичната верзија на усвоениот закон право на правно признавање на родот имале транс луѓето што имаат навршено 18 години на денот на поднесувањето на барањето за правно признавање на родот и луѓето што немаат склучено брак или граѓанско партнерство. Само неколку месеци по донесувањето на законот, вториот услов, односно барањето да се биде самец е тргнато со измена на законот, па отстранета е пречката за транс луѓето што бараат правно признавање на родот, а се во брак. Подоцна, односно на крајот на 2016 година, беше намалена и возрастната граница кога транс младите може да бараат правно признавање на родот на 16 години. Всушност, и денес една од клучните слабости на овој закон е ограничувањето на минималната возраст за поднесување на барањето.

Државјанството, односно резидентниот статус на транс луѓето е од значење за пристапот до правото на правно признавање на промената на полот. Законот ги утврдува специфичните критериуми преку таксативно набројување на категориите резиденти што можат да го остварат ова право. Право на правно признавање на родот имаат луѓето што се родени во Ирска, независно дали имаат или немаат престојувалиште во Ирска. Исто така, промената може да се изврши и кај луѓето чие посвојување од странска држава е регистрирано во Ирска, во согласност со Законот за посвојување. Понатаму, транс луѓето што не се родени во Ирска, но имаат престојувалиште подолго од една година, може да поднесат барање за правно признавање на родот. Како доказ се доставува извод од матичната евиденција во местото каде што е родено лицето, или друг доказ со кој се потврдува дека не е можно да се достави таков доказ. За луѓето што се родени во места во кои не се води таква евиденција, потребно е да дадат изјава со која го потврдуваат тоа и да обезбедат друг вид доказ за раѓањето.

4.3.6. Право на правно признавање на родот кај малолетниците

Со последната измена децата со наполнети 16 години можат да поднесат барање до судот за да им се издаде потврда дека може да им се изврши промената. Иако возраста е намалена, сè уште се задржани построги критериуми во однос на возрасните транс луѓе, со што се ограничува непречениот пристап до правото на правно признавање на промената на полот.⁹⁰ Во барањето до судот за одобрување на правото на правно признавање на промената на полот мора да се докаже согласноста на родителот, односно старателот за правното признавање. Исто така, потребно е да се достави потврда од медицинско лице со која се потврдува дека тој/таа го третира детето. Потврдата има цел да докаже дека детето достигнало доволен степен на зрелост за да може да се изврши промената. Затоа, судот има обврска да води сметка дека е детето свесно и целосно ги разбира последиците од одлуката правно да се признае промената и дека одлуката на детето е донесена слободно и независно, без принуда или несоодветно влијание од друго лице врз него, што би го натерало да транзитира во посакуваниот род. Подносителот во текот на судската постапка кон барањето, покрај медицинска документација од својот лекар, доставува и потврда од ендокринолог или психијатар кој нема контакт со детето. Ова се прави со цел судот да утврди дека стручните мислења на различни лекари се во согласност со медицинското мислење на лекарот што го лекува детето. Судот нема да ја донесе одлуката со која се дозволуваа правно признавање на родот сè додека не е сигурен дека е таа донесена во најдобар интерес на детето, дури и во случаи кога не може да се обезбеди согласност од родителот или од старателот.

Во Ирска сè уште е актуелна дебатата за потребата од елиминирање на возрасната граница, бидејќи речиси сите аспекти на образованието, спортот и другите активности се родово поделени, па неможноста на транс децата да им се признае родот има сериозни последици врз нивниот развој. Ваквото законско ограничување придонесува и за одржување на непознавањето кај општата популација на борбата со која се соочуваат младите транс луѓе, со што се намалува нивната можност за подобрување на третманот на транс заедницата од страна на училиштата, работодавците, институциите и др.

4.3.7. Правни последици од правното признавање на родот

Ефектите од правното признавање на родот се огледаат во иднината. Промената на полот во матичната евиденција не влијае врз постојните права и обврски на луѓето што ја завршиле постапката. Така, на пример, транс луѓето не го губат правото на сопственост врз недвижниот имот што го поседуваат, ниту обврската да го платат долгот што го имале пред правното признавање на промената.⁹¹

⁹⁰ Во периодот на печатење на оваа анализа, во Ирска поднесен е предлог измена на законот со која се овозможува поедноставување на постапката за правно признавање на промената на полот за лица со наполнети 16 години. Исто така, измената предвидува, под одредени услови, правно признавање кај деца под 16 години.

⁹¹ Equality Authority. Observations on the Revised General Scheme of the Gender Recognition Bill 2014. Достапен на: <http://bit>.

Потврдата за правното признавање на родот, исто така, не влијае и врз нивниот статус на родител, односно мајка или татко на детето родено пред денот на издавањето на потврдата. Така, на пример, таткото нема да го загуби статусот на татко со стекнувањето на женска ознака во матичната евиденција.

Статусот на транс луѓето што се веќе во брак пред правното признавање на родот не се менува и тие остануваат во хетеросексуалниот, односно хомосексуалниот брак што постоел пред промената. Лицето на кое му е признаена промената може да склучи брак или граѓанско партнерство со лице од ист или од спротивен пол од оној што му/и е назначен во матичната евиденција.

Регистарот што ги содржи податоците за извршените промени не може да биде предмет на јавно испитување и јавен увид. Законот ја гарантира тајноста и доверливоста на овие податоци, па потврдата со која е правно признаена промената не може да биде побарана да се приложи како доказ во ниту една ситуација. Откривањето на содржината на потврдата може да ја направи транс лицето со своја согласност.

5. Заклучок

Македонија е една од десетте земји во Советот на Европа каде што правното признавање на родот не е достапно. Правниот вакуум придонесува за донесување произволни одлуки со кои надлежните институции во исти или во слични ситуации донесуваат целосно спротивни одлуки, со што ја нарушуваат правната сигурност на транс луѓето. Оние што веќе започнале со медицинска промена, а сè уште поседуваат документи за лична идентификација што не го одразуваат нивниот актуелен изглед, родов идентитет и родово изразување се оставени во лимбо-состојба на неодредено време. Република Македонија ги игнорира позитивните обврски наметнати од страна на Европскиот суд за човекови права, врз основа на чија правна практика треба да обезбеди пристап до правно признавање на промената на полот, со што го повредува правото на приватен живот на транс луѓето.

Постапката за правно признавање на родот е значајна мерка за заштита од дискриминација на транс луѓето. Во Европа веќе се имплементираат првите закони што ги рефлектираат нивните потреби. Данска, Малта и Ирска донесоа закони што предвидуваат брза, транспарентна и лесно пристапна постапка за правно признавање на родот. Правниот и политичкиот контекст во сите три земји е различен, но она што ги поврзува е фактот дека во текот на целиот процес на подготовка и донесување на законите е вклучена и транс заедницата. Она што е карактеристично, посебно во Малта и во Ирска, е што промената на политичката волја за отпочнување на процесот на донесување законска рамка за правно признавање на родот се случува со преземањето на власта од страна на левоориентирани политички партии, кои својата програма ја темелат на човековите права.

Должината на процесот на донесување на овие закони е различен, но во сите земји големо влијание извршил и развојот на меѓународната практика за заштита на правата на транс луѓето врз конечното усвојување на законите. Исто така, постапките водени пред домашните институции извршиле значајно влијание врз начинот на кој земјите одлучиле да го регулираат правното признавање на родот. Ирскиот случај на Лидија Фој е добар пример за стратемско судско застапување за правата на транс луѓето, кој резултирал со одлука на судот со која се бара од државата да го усогласи законодавството со ЕКЧП.

Во сите три земји се усвоени закони со кои се дозволува правно признавање на родот со поднесување на барање кон кое се приложува изјава за желбата да се промени ознаката, односно желбата да се живее во посакуваниот род, различен од оној назначен при раѓањето. Во согласност со препораките на Советот на Европа, елиминирана е секоја можност од подведување на медицинска интервенција како услов за стекнување со правото на правно признавање на родот.

Во постапката за правно признавање на родот во трите земји што се предмет на анализа се менуваат името и презимето, ознаката за пол и матичниот број доколку тој има ознака за полот (Данска). Постојат разлики во возрастната граница од која транс луѓето можат да се стекнат со правно признавање на родот. Данскиот закон дозволува само полнолетни транс луѓе да ја започнат постапката, додека во Ирска во име на децата од 16 години барањето го поднесува родителот или старателот. Најпрогресивен е законот во Малта, кој нема ограничување на возраста, а според последните измени и лица со наполнети 16 години можат да бараат правно признавање на родот без согласност на родителите. Покрај ова, Малта овозможува и правно признавање на родот на затворениците и има усвоени специфични политики за постапување со транс затворениците. Со оглед на местоположбата, во Малта престојуваат голем број бегалци, на кои државата им овозможува правно признавање на родот за време на нивниот престој во државата.

Малта е, исто така, една од ретките земји во светот што имаат усвоено одредби со кои се штити телесната автономија и физичкиот интегритет на интерсексуалците. Законот забранува каков било третман за промена на полот или хируршка интервенција на половите карактеристики кај малолетни луѓе, доколку станува збор за интервенција што може да биде одложена додека лицето не биде способно да даде информирана согласност.

Од анализата на контекстот во кој се имплементираат законите може да се заклучи дека тие се спроведуваат во јасна и транспарентна постапка, која нема правна празнина на штета на правата на транс луѓето. Ова е посебно значајно да се има предвид при планирањето на законот, бидејќи практиката во Република Македонија покажува дека усвоените закони не се спроведуваат секогаш доследно.

Од анализата можеме да заклучиме дека Македонија е на најниското скалило на почитување на правата на транс луѓето, спротивно на обврските од ЕСЧП. Поради ова, неопходно е итно отпочнување на процес на подготовка на сеопфатен закон, кој ќе обезбеди лесен пристап до правно признавање на родот и почитување на правото на самоопределување, без наметнување на медицински интервенции како услов за остварување на ова право. Донесувањето само на ваков закон нема да биде доволно за надминување на комплексните проблеми со кои се соочуваат транс луѓето во Македонија. Неопходно е, по примерот на Малта, да се обезбеди реформа и на други закони што ги засегаат правата на транс луѓето, а кои ќе бидат во согласност со правото на правно признавање на родот.

Потребна е реформа на законите со цел заштита од насилство и дискриминација. Неопходна е интервенција во законите со кои се регулира здравствената заштита за да им се овозможат здравствени услуги за промена на полот на транс луѓето и забрана за интервенции врз интерсекс (заштита на телесниот интегритет).

Искуствата од другите земји покажуваат дека самосеопфатна реформа и јасно демонстрирана политичка волја за почитување и унапредување на правата на транс луѓето ќе се овозможи непречено спроведување на правното признавање на родот.

6. Препораки за усвојување на законска рамка за правно признавање на родот

- Република Македонија има обврска да усвои сеопфатна законска рамка за правно признавање на родот, која ќе ги почитува фундаменталните права и правото на личен и телесен интегритет на транс луѓето.
- Законската рамка за правно признавање на родот треба да обезбеди правила за имплементација, врз кои транс луѓето ќе можат да го променат името, ознаката за пол и матичниот број, со јасни, целосни и недвосмислени упатства за текот и должината на постапката, како и утврдување на надлежните институции што се овластени да ја водат постапката.
- Државата треба да воспостави брза, транспарентна и лесно пристапна постапка за правно признавање на родот, во која транс луѓето ќе можат да го променат името, ознаката за пол и матичниот број во матичната евиденција врз основа на нивното самоопределување, независно од нивната возраст, здравствениот или брачниот статус.
- Брачниот статус на транс луѓето не треба да биде пречка за остварување на правото на правно признавање на родот.
- Законската рамка за правно признавање на родот не треба да наметнува обврска транс луѓето да извршат одредена медицинска интервенција како критериум за да можат да го остварат правото (под медицинска интервенција се подразбира дијагностицирање, хормонска терапија, хируршки зафат или стерилизација).
- Административната постапка за признавање на родот мора да биде целосно одвоена од медицинските процеси. Во транс заедницата постои голема разноликост и наметнувањето униформни медицински услови за луѓе со различни можности и потреби од медицински интервенции би било непочитување на нивниот личен и телесен интегритет. Во исто време, и светските трендови се движат во правец на демедиказација на овој процес, затоа што се работи за административна процедура во која себедредувањето има примарна улога.
- При подготовката на законската рамка најдобриот интерес на децата треба да биде примарен критериум врз основа на кој ќе се регулира пристапот до правното признавање на родот за луѓето под 18-годишна возраст. При правното признавање на родот кај децата треба да се земе предвид желбата и потребата на детето, во согласност со нивната возраст и зрелост.

- Државата треба да осигури дека никој нема да биде подложен на непотребна медицинска интервенција или хируршки зафат по раѓањето или за време на детството, и ќе го гарантира телесниот интегритет, автономија и самоопределувањето на сите луѓе независно на возраста.
- Државата треба да ја земе предвид можноста за правно регулирање на луѓето што не се идентификуваат во двата пола, односно воведување на ознака за трет пол.
- Надлежните институции треба директно и во што е можно поголема мера и на посеопфатен начин да ги вклучи транс луѓето во процесот на донесување на законот, кој ќе ги рефлектира нивните потреби и ќе ги штити нивните права.

NGO

Publication title

Address:

E-mail:

Website:

Publisher:

Editor:

Proof reading:

CIP - Каталогизација во публикација

